

**Norges
Handelshøyskole**

<http://www.nhh.no/sam/debatt/>

**Institutt for
samfunnsøkonomi**

Helleveien 30
5045 Bergen

**SAMFUNNSØKONOMISK
ANALYSE OG DEBATT
SØD-22/12**

ISSN: 1502-5683
2012

En mer effektiv konkurranselov

av

Erling Hjelmeng og Lars Sjørgard

Publisert i: *Samfunnsøkonomen*, nr. 7/2012

Synspunkter og konklusjoner som fremkommer er forfatterens egne.

SKRIFTSERIEN - SAMFUNNSØKONOMISK DEBATT

Skriftserien Samfunnsøkonomisk Debatt utgjør et supplement til den tradisjonelle "reprint" serien ved Institutt for Samfunnsøkonomi ved NHH. Mens reprint serien omfatter publiserte artikler i internasjonale vitenskapelige tidsskrifter, er Samfunnsøkonomisk Debatt primært rettet mot mindre omfattende og mer debattorienterte bidrag. Bidragene omfatter eksempelvis artikler fra norske fagtidsskrifter, kronikker og debattinnlegg med faglig forankring samt foredrag og temaforelesninger i fulltekst.

ERLING HJELMENG
 Universitetet i Oslo
 LARS SØRGARD
 Norges Handelshøyskole

En mer effektiv konkurranselov¹

Et utvalg ledet av Erling Hjelmeng og med blant andre Lars Sørgard som medlem la nylig frem forslag til endringer i den norske konkurranseloven. I denne artikkelen drøfter de to nevnte forfatterne noen av de endringer som de har vært med på å foreslå, og kommenterer noen av de høringsuttalelser som er kommet til utvalgets forslag. Det første gjelder endringer i formålsbestemmelsen (som utvalget enstemmig sluttet seg til), og det andre gjelder endringer i ordninger for lempning for foretak som melder om brudd på kartellforbudet (som kun et mindretall sluttet seg til).

1. INTRODUKSJON

Konkurranselovutvalget foretok en gjennomgang av en rekke tema knyttet til de ulike reglene i den norske konkurranseloven og leverte sin innstilling 14. februar i år.² Utvalgets forslag var ute på høring (med frist 16. mai i år), og planen er at Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet våren 2013 skal foreslå overfor Stortinget endringer i konkurranseloven. En rekke av forslagene til endringer er hovedsakelig av juridisk art. Men konkurranselovens regler er i stor grad utformet med utgangspunkt i økonomiske prinsipper.

Det umiddelbare formålet med denne artikkelen er todelt. Dels vil vi illustrere samspillet mellom jus og økonomi, og ikke minst økonomiens sentrale rolle, ved utformingen av nytt regelverk innenfor regulering av markeder. Dessuten vil vi sette fokus på substansen i et par av forslagene frem satt i innstillingen, samt deres etterfølgende mottagelse i

høringsrunden. Dette gjelder valget mellom en total- og en konsumentvelferdsstandard og spørsmålet om «amnesti» for erstatningsansvar. Formålet er igjen å synliggjøre bruken av økonomi og økonomiske argumenter i et lovarbeid.

I et bredere perspektiv er formålet å skape interesse for konkurranseøkonomiske problemstillinger blant økonomer – konkurranserett og konkurransepolitikk er ikke rent politiske eller juridiske disipliner, men utgjør tvert imot et rikt landskap for økonomisk analyse og operasjonalisering av økonomisk teori. Norsk konkurranserett og konkurransepolitikk har behov for en mer omfattende og økonomisk diskusjon av løpende saker og problemstillinger enn det som er tilfelle i dag.

2. FORMÅLSBESTEMMELSEN

I 1993 trådte en ny konkurranselov i kraft i Norge, og lovens formålsbestemmelse hadde følgende ordlyd:

«Lovens formål er å fremme konkurranse for derigjennom å bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser.»

¹ Takkt til en anonym konsulent for nyttige kommentarer til et tidligere utkast.

² NOU 2012:7 Mer effektiv konkurranselov.

Sammenlignet med andre land var dette unikt. For det første var det få land som hadde en økonomisk fundert formålsparagraf nedfelt i sin konkurranselov, og for det andre var det ingen andre land som hadde en slik rendyrket velferdsstandard. «Effektiv bruk av samfunnets ressurser» ble tolket som en totalvelferdsstandard, mens andre land la (i de fleste tilfeller implisitt) til grunn en konsumentvelferdsstandard der konsumentenes ve og ble ansett som det primære.³

De fleste økonomer vil sannsynligvis lett skjønne hvor genialt det var med den særnorske løsningen. En slik velferdsstandard innebærer at tap og vinning for alle aktører er med i det samfunnsøkonomiske regnestykket. Det betyr at ethvert inngrep av konkurransemyndighetene skal vurderes ut fra hvordan det påvirker det totale samfunnsøkonomiske overskuddet. Hvis et inngrep, for eksempel mot en foreslått foretakssammenslutning, forventes å føre til et større samfunnsøkonomisk overskudd, er det ut fra formålsbestemmelsen grunnlag for å gripe inn. Ideen er at inngrepet da bidrar til at det genereres en størst mulig kake (størst mulig samfunnsøkonomisk overskudd), og det gir dermed potensial for økt velferd. Eventuelle skjevheter hva angår gevinster og tap, for eksempel at bedrifter vinner og forbrukere taper som følge av en foretakssammenslutning, skal eventuelt korrigeres gjennom andre mer målrettede offentlige virkemidler. For eksempel er skattepolitikken mer målrettet enn konkurransepolitikken hva angår å påvirke inntektsfordelingen.⁴

I mai 2004 ble det innført en ny konkurranselov. Utvalget som utredet ny lov foreslo ikke å endre formålsparagrafen, og departementet foreslo også en videreføring overfor Stortinget. Men i Stortinget fikk formålsparagrafen følgende tilføyelse:

«Ved anvendelse av denne lov skal det tas særlig hensyn til forbrukernes interesser.»

Konkurransetilsynet tok tillegget i formålsbestemmelsen på alvor, og la større vekt på forbrukerhensyn enn bedriftens

³ Se for eksempel Renckens (2007), som drøfter inngående ulike typer velferdsstandard i en rekke land (men ikke Norge). Men velferdsstandard er et tema i blant annet USA, der kommisjonen som drøftet valg av velferdsstandard ikke ble enige om et forslag til velferdsstandard, se Antitrust Modernization Commission (2007).

⁴ Se for eksempel Heyer (2006) og Carlton (2007), som begge argumenterer for å anvende en totalvelferdsstandard i konkurransepolitikken. Sistnevnte var medlem i kommisjonen som vurderte valg av velferdsstandard for amerikansk konkurransepolitikk, se Antitrust Modernization Commission (2007).

profitt i sitt vedtak i 2005 hvor de forbød Priors oppkjøp av Norgården.⁵ I departements klagevedtak ble det imidlertid konkludert med at det fortsatt skulle legges til grunn en totalvelferdsstandard i fusjonssaker.⁶

Mens det i 2005 ble presisert at totalvelferdsstandardens skulle anvendes på fusjoner, var forbudet mot konkurransebegrensende samarbeid og forbudet mot misbruk av dominans harmonisert med EUs regler fra mai 2004. Det synes allment akseptert at EU legger en konsumentvelferdsstandard til grunn. Det impliserer at en ved bruk av samme ordlyd i norsk konkurranselov også skal legge en konsumentvelferdsstandard til grunn, noe som medfører at det er tilsynelatende ulike velferdsstandarder som anvendes på ulike deler av konkurranseloven (totalvelferdsstandard på fusjoner, konsumentvelferdsstandard på konkurransebegrensende adferd).

I mandatet var konkurranselovutvalget 2010 bedt om å drøfte de norske fusjonsreglene, og herunder hvilken velferdsstandard som skulle legges til grunn.⁷ Samtidig ble utvalget bedt om ta særlig hensyn til at det skjer en stadig harmonisering av regelverk mellom land. En harmonisering av de norske konkurransereglene med EU og andre land ville bety en overgang til en konsumentvelferdsstandard også hva angår fusjonskontrollen i Norge. I så fall ville det bli mer ryddige og oversiktlige konkurranseregler sett fra foretakenes ståsted, da samme velferdsstandard ville bli lagt til grunn også ved foretakssammenslutninger uansett hvilken jurisdiksjon selskapet måtte forholde seg til.

En harmonisering ut fra slike hensyn vil tilsynelatende være uheldig ut fra de gode egenskapene som en totalvelferdsstandard tross alt vil ha. På dette punktet har konkurranselovutvalget i NOU 2012:7 lagt vekt på at det finnes argumenter for at motsetningen mellom totalvelferdsstandard og konsumentvelferdsstandard innenfor fusjonskontroll kanskje ikke er så stor, ved at en konsumentvelferdsstandard også kan bidra til å skape et størst mulig samfunnsøkonomisk overskudd. Dette begrunnes langs flere linjer:

⁵ Se Konkurransetilsynets vedtak V2005-12. De viste til at en reduksjon i grensekostnad var mer relevant enn en reduksjon i faste kostnader, da den førstnevnte kostnadsbesparelsen kunne i større grad bidra til at bedriftene etter oppkjøpet ikke økte prisene. Se også Ekeberg et al. (2004), som tolker formålsbestemmelsen som en kombinasjon av konsument- og totalvelferdsstandardens.

⁶ Se Fornyings- og Administrasjonsdepartementets vedtak av 2. februar 2006. Presiseringen hadde ingen betydning for utfallet i denne saken. Tilsynets vedtak ble imidlertid overprøvet på landbrukspolitisk grunnlag, jf. den særskilte hjemmelen for å ta slik hensyn i konkurranseloven § 21.

⁷ Se NOU 2012:7, s. 9-12.

For det første vil en forbrukervelferdsstandard kunne bidra til å redusere problemer forbundet med informasjonskjevheter mellom konkurransemyndigheter og de involverte bedriftene. Det er åpenbart at en bedrift kjenner inngående til egne kostnader og potensial for kostnadsbesparelser. Den enkelte bedrift vil fremstille sine kostnadsbesparelser på en best mulig måte sett fra deres ståsted, og det gjør at myndighetene kan komme til å akseptere kostnadsbesparelser som de ikke burde akseptert dersom de hadde hatt full informasjon om det faktiske potensialet for kostnadsbesparelser.⁸ I så fall kan en totalvelferdsstandard føre til flere falske negativer, dvs. at en godtar skadelige handlinger foretatt av bedriftene. Ved en ren forbrukervelferdsstandard har myndighetene ikke anledning til å ta i betraktning kostnadsbesparelser som ikke kommer forbrukerne til gode, hvilket kan redusere antallet slike feil.

For det andre kan en rendyrket forbrukervelferdsstandard bidra til å redusere mulighetene for lobbyvirksomhet. Bedrifter med markedsrett, som typisk kommer i konkurranse-myndighetenes søkelys, har ofte relativt store ressurser tilgjengelig. Et inngrep av konkurransemyndighetene kan ha store virkninger for bedriftene som er involvert. Det vil derfor være i selskapenes egeninteresse å benytte ressurser (rettet direkte mot beslutningstakere og indirekte mot opinionen) for å unngå inngrep fra myndighetene. Ved en totalvelferdsstandard vil en ha stort spillerom for å kunne påvirke, fordi en kan argumentere med blant annet kostnadsbesparelser i egen bedrift. Forbrukerne, på den annen side, er mange og dårlig organisert og dermed sjelden en sterk motvekt mot enkeltbedrifter. Med en forbrukervelferdsstandard er det fortsatt mulighet for slik lobbyvirksomhet, men spillerommet for den type argumentasjon fra bedriftens side reduseres.⁹ Valg av standard fungerer dermed nærmest som en «binding til masten». Det kan innebære at det blir færre falske negativer, dvs. at en ikke griper inn der man burde gjort det.

For det tredje kan en overgang fra totalvelferdsstandard til forbrukervelferdsstandard påvirke hvilke handlinger som blir gjennomført av bedriftene. Under en totalvelferdsstandard kan det tenkes at bedriftene foreslår konkurransedempende handlinger, samtidig som en kan vise til kostnadsbesparelser. Ved overgang til forbrukervelferdsstandard vil en slik handling ikke bli foreslått, hvilket isolert sett er uheldig ut fra hensynet til det samlede samfunnsøkonomiske overskuddet. Denne handlingen versus ingen handling

⁸ Dette er nærmere analysert i Besanko og Spulber (1993), som fokuserer særskilt på kostnadsbesparelser i forbindelse med fusjoner.

⁹ Dette argumentet er nærmere utdypet i Neven og Røller (2005).

er imidlertid ikke det riktige sammenligningsgrunnlaget. Bedriftene har i utgangspunktet muligheter for å velge mellom ulike typer handlinger, for eksempel ulike typer fusjoner og oppkjøp eller ulike typer vertikale restriksjoner. Når en konkurransedempende handling er utelukket, kan bedriftene i stedet fokusere på å iverksette handlinger som ikke er konkurransedempende. Da er det ikke lenger sikkert at overgangen til en forbrukervelferdsstandard er uheldig sett fra samfunnets side, da det fører til at det forekommer andre og for samfunnet mer gunstige typer handlinger enn hva tilfellet var ved en totalvelferdsstandard.¹⁰

På den annen side kan en overgang fra total- til konsumentvelferdsstandard tenkes å føre til flere falske positive, altså stoppe handlinger av bedriftene som burde vært tillatt. Det kan være tilfelle dersom bedriften ønsker å iverksette en handling som fører til store besparelser for bedriften, men samtidig skader forbrukerne. Dette vil for eksempel kunne skje dersom et bedrifts serverv fører til store besparelser i faste kostnader samtidig som fusjonen har en konkurransebegrensende virkning. Dette var en relevant problemstilling i DnB NOR saken i 2003, og med en konsumentvelferdsstandard kan det ikke utelukkes at denne transaksjonen hadde blitt forbudt.¹¹

Det er særlig ved bedrifts serverv at dette argumentet er gyldig, da full sammenslåing av bedrifter kan realisere gevinster som typisk ikke kan realiseres ved kun et samarbeid mellom bedrifter eller ved ensidige handlinger av enkeltbedrifter. Slik sett er det naturlig å vurdere om en skal anvende en totalvelferdsstandard for bedrifts serverv samtidig som en anvender en konsumentvelferdsstandard for de andre konkurransereglene. Kommisjonen som drøftet valg av velferdsstandard i USA har pekt på at særlig i det de kaller «nye» næringer, hvor en stor andel av kostnadene er faste (for eksempel lave marginalkostnader for digitaliserte produkter som software etc), er det besparelser av faste kostnader som er det mest relevante som følge av et bedrifts serverv. De er av den oppfatning at slike besparelser ofte vil komme forbrukerne til gode, og at amerikanske konkurransemyndigheter i for liten grad tar dette i betraktning.¹² En fusjon kan for eksempel føre til endring i faste

¹⁰ Argumentet er nærmere utdypet i Lyons (2002) og Fridolfsson (2007) hva angår inngrep mot foretakssammenslutninger. De drøfter implikasjonene av å anvende en forbrukervelferdsstandard i en situasjon hvor vi er opptatt av å maksimere det totale samfunnsøkonomiske overskuddet. Se også Pittman (2007) og Farrell og Katz (2006), som også drøfter dette argumentet.

¹¹ Se Ekeberg (2009), som argumenterer for at en annen velferdsstandard i saken ville gitt et annet resultat. En kan imidlertid ikke utelukke at lobbyvirksomheten fikk denne fusjonen til å fremstå som gunstig.

¹² Se Antitrust Modernization Commission (2007), side 58-60.

kostnader og derigjennom endret innovasjonstakt, og følgelig skal besparelser i faste kostnader tas i betraktning selv ved en konsument-velferdsstandard. Det krever ofte et mer langsiktig perspektiv enn det som er tilfelle angående de kortsiktige priseffektene, da endret innovasjonstakt først på lang sikt slår ut i endret produktutvalg for forbrukerne.

I svært mange bedriftserved som behandles av Konkurransetilsynet, melder partene om betydelige forventede kostnadsbesparelser. Spørsmålet er imidlertid i hvor stor grad slike besparelser blir realisert. Hvis en betrakter den internasjonale litteraturen, er det et svært blandet bilde som tegnes. Ikke overraskende er det eksempler på at bedriftserved faktisk fører til kostnadsbesparelser. Disse studiene sammenligner typisk med situasjonen uten bedriftserved, og kan dermed ikke fortelle oss hvorvidt et nei til dette bedriftservedet kunne ledet til et alternativt bedriftserved som hadde realisert kostnadsbesparelser av samme størrelsesorden. Samtidig er det vanskelig å finne generell empirisk støtte for at kostnadsbesparelser er det typiske sammenlignet med en situasjon uten bedriftserved.¹³ Det er også studier som har pekt på at bedriftserved kan føre til kostnadsøkninger, blant annet fordi det er store utfordringer knyttet til å slå sammen organisasjoner som i utgangspunkt kan være svært forskjellige.

Et eksempel på dette er de mange problemer som oppstod ved implementeringen av fusjonen mellom DnC og Bergen Bank tidlig på 90-tallet.¹⁴ Eksempelet og etterfølgende analyse av det peker i retning av at det kan være vansker forbundet med å realisere de intensjoner om kostnadsbesparelser som de fusjonerende partene har, og endog at nettoeffekten av bedriftservedet kan være en kostnadsøkning.¹⁵

Konkurransetilsynet har i sin høringsuttalelse hevdet at markedet for selskapskontroll vil fungere mindre effektivt

dersom en går over til en konsumentvelferdsstandard.¹⁶ Vi er ikke bekymret for at så vil skje. Dette markedet innebærer at utenforstående oppsporer bedrifter som drives dårlig, kjøper en aksjemajoritet, kaster ledelsen og forbedrer driften. De utenforstående er typisk aktører som opererer i aksjemarkedet og som ser potensial for forbedringer i driften i ulike selskaper, og er dermed en annen enn denne bedriftens nærmeste konkurrent. Av den grunn er det liten grunn til å frykte at konkurransen svekkes. Det at gevinsten ved en slik strategi tilfaller kun eierne, mens forbrukerne som kjøper bedriftens produkter blir upåvirket, er selvsagt ikke noe grunnlag for å gripe inn mot dette oppkjøpet. Dette gjelder uansett om det legges til grunn en konsument- eller totalvelferdsstandard. Det er derfor ikke overraskende at markedet for eierkontroll ikke er omtalt av kommisjonen som drøfter hvilken velferdsstandard som bør ligge til grunn for amerikansk konkurranselovgivning.

For vurderingen av inngrepsterskelen er det også relevant å se hen til praktiseringen av vilkåret om at transaksjonen må være i strid med lovens formål. Det klare utgangspunkt er at det er partenes ansvar å bevise at det er sannsynlig at ervervet vil føre til kostnadsbesparelser. Konkurransetilsynet har i løpet av de siste 5–10 årene lagt til grunn en høy terskel for å godkjenne påberopte kostnadsbesparelser, dvs. at det har vært stilt strenge krav til partenes dokumentasjon for slike.¹⁷ Dessuten har Fornyings- og Administrasjonsdepartementet i sin klagebehandling langt på vei lagt til grunn at redusert konkurranse vil automatisk føre til sløsing, og Konkurransetilsynet henviser i sine vedtak til denne praksisen. Når påberopte kostnadsbesparelser ikke tas til følge og potensiell profit som genereres sløses bort, vil det i realiteten bety at det ikke lenger antas å være noen gevinst for bedriftene som følge av foretakssammenslutningen. Det vil i så fall implisere

¹³ Se for eksempel Mueller (2012), side 429-434, som oppsummerer empiriske studier fra ulike sektorer og finner lite støtte for at foretakssammenslutninger jevnt over fører til kostnadsbesparelser.

¹⁴ Denne fusjonen er grundig diskutert i Meyer (1996).

¹⁵ Dette siste er illustrert i Meyer og Lien (1998), som lister opp både mulige gevinster og mulige kostnader forbundet med implementering av et bedriftserved.

¹⁶ De skriver følgende: «Det å ha et effektivt marked for selskapskontroll er viktig for å gi ledelsen incitament til å drive mest mulig effektivt samt skape størst mulig verdier for eierne. Foretak som er eller oppfatter at de er beskyttet fra markedet for selskapskontroll, kan bli administrasjonsstyrte og vil kunne sløse med ressursene. Faren med å velge en ren konsumentvelferdsstandard er at de nevnte incitament svekkes, herunder at resultatet er redusert verdiskapning. Det at verdiene tilfaller eierne og ikke utelukkende forbrukerne er, etter Konkurransetilsynets oppfatning, ikke tilstrekkelig for å gripe inn mot en foretakssammenslutning.» Uttalelsen er tilgjengelig på <http://www.kt.no>.

¹⁷ Det synes som at de endog har gått for langt. I klagevedtaket vedrørende fusjonen mellom Prior og Gilde påpekte Fornyings- og Administrasjonsdepartementet at Konkurransetilsynet ikke kunne forlange konkrete nedbemanningsplaner, slik de hadde bedt om. Det ville komme i konflikt med ansattes rettigheter etter Hovedavtalene, og kunne først konkretiseres etter at en fusjon var en realitet. Se Fornyings- og Administrasjonsdepartementets brev av 6.10.2006.

at totalvelferdsstandarden praktiseres som om det var en konsumentvelferdsstandard som ble benyttet.¹⁸

Alt i alt er det flere argumenter som taler i favør av å skifte fra en total- til en konsument-velferdsstandard i norsk konkurranselovgivning også når det gjelder fusjonskontrollen. Selv om en kan hevde at en totalvelferdsstandard og dermed størst mulig total samfunnsøkonomisk overskudd fra et overordnet perspektiv er det mest korrekte, kan en ved å anvende en konsumentvelferdsstandard i konkrete saker bidra til en utvikling i retning av et størst mulig samfunnsøkonomisk overskudd. Faren for at en ved en slik praksis lukker døren for erverv som genererer store besparelser i faste kostnader er til stede (flere falske positiver), men den empiriske litteraturen gir i liten grad støtte for at dette er noe en generelt bør frykte. Dessuten er det grunn til å tro at et korrekt langsiktig perspektiv vil innebære at selv besparelser av faste kostnader kan i en del tilfeller komme forbrukerne til gode, for eksempel i form av et bedre produktvalg. Gitt at så er tilfelle, bør en legge mer vekt på at en endring i velferdsstandard kan bidra at flere erverv som burde vært stoppet faktisk blir stoppet (færre falske negativer). Det er heller ikke noen grunn til å tro at en konsumentvelferdsstandard vil undergrave markedet for selskapskontroll og dermed åpne for mer sløsing og ineffektiv drift, da utenforstående fortsatt vil ha incentiver til å kjøpe opp dårlig drevne selskaper og forbedre driften. I praksis vil en overgang til en konsumentvelferdsstandard ikke føre til særlig store endringer, da Konkurransetilsynets og FADs praksis de siste årene har implisert at vi langt på vei har en de facto konsumentvelferdsstandard i fusjonssaker. Slik sett kan vi like godt ta skrittet fullt ut og formalisere den praksisen vi har observert de siste årene. Sist, men ikke minst, vil en overgang til en konsumentvelferdsstandard også i fusjonskontrollen innebære en harmonisering både internt innen den norske konkurranseloven og med EU og alle andre konkurransemyndigheter.

Ut fra det vi her har argumentert med, er det naturlig at utvalget foreslår at dagens formålsbestemmelse beholdes, og at den gis en annen tolkning enn dagens hva angår fusjonskontroll. Denne justeringen skjer ved at ordlyden bringes på linje med ordlyden i EUs fusjonsforordning. Utvalget foreslår at den overordnede standarden er effektiv ressursbruk og dermed størst mulig total velferd. Ved anvendelsen av formålsbestemmelsen i konkrete saker skal det derimot anvendes en konsumentvelferdsstandard.

¹⁸ Dette er nærmere begrunnet i Sørgard (2009), hvor det også vises til departementets praksis hva angår sløsing som følge av økt utnyttelse av markedsrett.

Dette er i samsvar med det som står i den nåværende formålsbestemmelsen, men innebærer at bestemmelsen tilføres mer økonomisk innsikt. Ved å opprettholde formålsbestemmelsen samtidig som den fortolkes på en annen måte enn det som har vært tilfelle frem til nå, vil en bidra til en utvikling i retning av et størst mulig samfunnsøkonomisk overskudd.

3. LEMPINGSORDNINGEN

Det andre temaet vi ønsker å diskutere i lys av de målsetningene som ble anført innledningsvis, er den såkalte lemnings- eller amnestiordningen. Utvalget har foreslått betydelige utvidelser i foretakenes mulighet for å fritas for overtredelsesgebyr og annen straff dersom de melder fra om en overtredelse av kartellforbudet. For det første foreslår et enstemmig utvalg at ikke bare foretakene men også foretakets ansatte skal omfattes av lemningsordningen. Forslaget bygger på en erkjennelse av at risikoen for personlig straffansvar kan dempe incitamentene til å søke lempning for foretaket, dvs. at straffesporet «forstyrrer» Konkurransetilsynets håndhevelse. For det andre foreslår et mindretall i utvalget, bestående av de undertegnede samt Jostein Skaar (som representerte Konkurransetilsynet i utvalget), at lempning også skal gjelde for erstatningsansvaret. Bakgrunnen for dette forslaget er å unngå tilsvarende «forstyrrelse» fra private søksmål.

For å forstå forslaget om at lempning utvides til erstatningsansvaret, kan det være grunn til å minne om hvordan en kartellpolitikk kan bidra til færrest mulig karteller. Kartellpolitikken kan bidra til at karteller ikke blir dannet i utgangspunkt, det vil si bidra til *avskrekking*. Bøter til karteller som avdekkes, samt mulighet for personstraff, begge typer sanksjoner en del av norsk kartellpolitikk, vil gjøre det mindre attraktivt å danne karteller og således bidra til avskrekking. Problemet er imidlertid at utsikter både til bøter og fengselsstraff i seg selv ikke bidrar til å avsløre karteller som først er dannet, det vil si ikke bidrar til *avdekking*. Ingen av kartelldeltakerne har incentiver til å gå til myndighetene og fortelle om kartellvirksomhet de har deltatt i, da det vil kunne medføre bot og i verste fall personstraff. For å bidra til avdekking av karteller har derfor en rekke land, inkludert Norge, innført en lemningsordning som medfører at de som informerer myndighetene om kartellvirksomhet de har deltatt i, kan få innvilget delvis eller hel lempning og derved få nedsatt eller helt bortfall av overtredelsesgebyr.

Siden karteller er forbudt ved skrevne lovregler, vil overtredelse også føre til at kunder som har lidt et tap som følge av kartellsamarbeidet kan søke erstatning fra kartell deltakerne. Dette omtales gjerne som «privat håndhevelse». Ut fra hensynet til avskrekking er dette utvilsomt gunstig. Ikke minst fordi erstatning typisk vil beregnes ut fra hvor stor prisøkning kartellet har medført, og dermed i større grad enn overtredelsesgebyret straffe mest de kartellene som gjør størst skade. Men samtidig vil økt privat håndheving undergrave avdekkingen av karteller, da det blir mindre fristende å gå til myndighetene og søke om lempning når en har utsikter til å måtte betale en betydelig erstatning.

I USA ble det ved ACPERA i 2004 innført endringer for å effektivisere kartellbekjempelsen.¹⁹ Dette innebar at bøtenivået ble økt, samtidig som det ble gjort endringer i lempningsprogrammet. Dersom en bedrift fikk lempning, ville erstatningen som selskapet ble ansvarlig for overfor kundene, reduseres fra «treble damage» til «single damage». Det betyr at den som har fått innvilget lempning må maksimalt betale det kunden har tapt, mens andre bedrifter som har deltatt i kartellet maksimalt må betale tre ganger det kunden har tapt (treble damage).

Omleggingen i USA synes å ha gitt betydelige utslag. I USA er det tre ulike typer lempning: før myndighetene har noen informasjon (type A), etter at myndighetene har mottatt noe informasjon (type B), og lempning i ett marked når en etterforskes for kartellaktivitet i et annet marked (Amnesty Plus). Etter omleggingen var det en betydelig større andel av lempningssøknadene som kom inn før myndighetene hadde noen som helst informasjon: type A søknader som innvilges økte fra 31 til 59 % av det totale antall lempningssøknader som innvilges. Dette må uten tvil tolkes som en gunstig endring, da det betyr at omleggingen har ført til at myndighetene i større grad får informasjon om karteller som de ellers ikke ville hatt noen informasjon om. Da omleggingen førte både til endret bøtepraksis og endret praksis hva angår erstatningskrav som lempningsbedriften står ansvarlig for, er det vanskelig å si med sikkerhet hva selve endringen i erstatningsreglene betød. Det kan imidlertid ikke utelukkes at en del av forklaringen på den betydelige endringen vi observerer, har sammenheng med endret praksis hva angår erstatningsregler for den som innvilges lempning.

¹⁹ *Antitrust Criminal Penalty Enhancement and Reform Act of 2004 (ACPERA)*, Pub. L. No. 108-237, §213(b), 118 Stat. 665, 666). Bestemmelsen er inntatt i note til 15 U.S.C. 1 (*Sherman Act Sect. 1*).

I grønnboken om privat håndhevelse fra 2005 foreslo også Kommisjonen visse lettelser i erstatningsansvaret for foretak som får innvilget lempning.²⁰ Forslaget møtte kritikk, og i Hvitboken fra 2008 følges disse mulighetene opp i en mer avdempet form. Om muligheten for redusert erstatningsansvar oppsummeres status som følger:

«At this stage it would not appear appropriate to retain this option as long as it has not been demonstrated that an enhanced level of actions for damages would unduly affect leniency programmes and that such a strong reward should be given to leniency applicants as regards their civil liability. However, if leniency programmes were to be unduly affected, or should the balance in the approach be modified, further incentives, such as the rebate granted to the leniency applicant, may need to be considered.»²¹

Kommisjonen legger således ikke opp til en skjerming mot erstatningsansvar for foretak som innvilges lempning. Derimot går Kommisjonen videre med den første muligheten, dvs. beskyttelse av «corporate statement»/lempningssøknaden.²² Samtidig åpnes det for å oppheve solidaransvaret (dvs. at deltagerne i et kartell svarer én for alle og alle for én for den samlede overprisen), for foretak som er innvilget hel lempning, dvs. slik at foretaket bare er ansvarlig for overprisen i forhold til egne kunder. Status i EU er dermed at det foreslås beskyttelse for lempningssøknader mot fremleggelse i erstatningssaker, og at muligheten for å skjerme lempningssøker mot solidaransvar vurderes videre.

Et nærliggende motargument vil være at kunder blir fratatt sitt erstatningskrav. En regel som lar innvilget hel lempning omfatte erstatningsansvaret, vil imidlertid ikke utelukke skadelidende kunders dekningsmuligheter.²³ Iht. skadeserstatningsloven (1969) § 5–3 gjelder det i norsk rett en generell regel om solidaransvar.²⁴ Dette innebærer at skadelidte vil kunne rette hele kravet mot hvilken som

²⁰ *Green Paper - Damages actions for breach of the EC antitrust rules*, COM(2005) 672, 19. desember 2005. Opsjonene er grundig analysert i en ekstern studie, se Renda m. fl. (2007). Se også Cauffman (2011) og Canenbley og Steinworth (2011).

²¹ *Commission Staff Working Paper accompanying the White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules*, SEC(2008) 404, 2. april 2008, pkt. 279.

²² *Hvidbog om erstatningssøksmål ved overtrædelse af EF's kartel- og monopolregler*, COM(2008) 165, 2. april 2008, pkt. 2.9.

²³ Se også *Commission Staff Working Paper accompanying the White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules*, SEC(2008) 404, 2. april 2008, pkt. 276.

²⁴ *Formulert slik at der flere har forvoldt skade «i forening» (typisk ved å samarbeid i et kartell) vil de også hefte én for alle og alle for én.*

helst av skadevolderne. Det nærmere regressoppgjøret mellom skadevoldere er skadelidte uvedkommende.

Idet konkurranseloven § 10 forbyr avtaler eller samordnet praksis mellom foretak, vil det alltid være flere foretak involvert som overtredere. Dette innebærer at en skadelidende kunde vil kunne kreve hele overprisen erstattet fra hvilket som helst av foretakene. Det faktum at det kan være betydelig forskjell i graden av skyld mellom ulike foretak som er involvert for eksempel i et kartell, vil først være relevant i en eventuell regressomgang (regulert i skadeserstatningsloven § 5–3 annet ledd). Dette betyr at dersom et foretak som er innvilget hel lempning ikke kan holdes ansvarlig for en eventuell overpris, vil skadelidende likevel kunne kreve dekning fra de øvrige. En slik ordning innebærer at ansvaret for tilbakebetaling av merpris (evt. tapt omsetning der kartellet har gått inn på ekskluderende atferd) flyttes over fra foretaket som innvilges lempning til de andre kartelldeltakerne. En forutsetning for forslaget er at et foretak som eventuelt har utbetalt erstatning til kunder, ikke skal kunne kreve regress fra et foretak som er innvilget hel lempning; dette foretaket skal gå helt fri.²⁵

En slik ordning vil kunne bidra til å effektivisere lempningsinstituttet, idet utsikten til å slippe erstatningsansvar vil forsterke incentivene til å melde seg for Konkurransetilsynet. Samtidig vil mekanismen kunne forsterke den iboende dynamikken i lempningsinstituttet. Risikoen øker for at en pådrar seg store kostnader dersom en ikke søker lempning, da man vil risikere å måtte dekke andres erstatningsansvar på toppen av erstatning til egne kunder og overtredelsesgebyr.

Det har blitt fremført innvendinger mot den løsningen vi foreslår. Flertallet i utvalget har vist til at det i en rekke land er et stort antall lempningssøknader til tross for at det er potensiell fare for erstatningssøksmål også for lempnings søkeren. Men som nevnt over er det indikasjoner i USA på at redusert erstatningsansvar for den som innvilges lempning førte til en større tilgang av slike saker. I Europa og Norge er private søksmål lite utbredt, samtidig som det

²⁵ Forslaget vil ikke forutsette endringer i skadeserstatningsloven, men utnytter de muligheter som finnes i lovgivningen slik den fremstår i dag.

nå oppmuntres til mer private søksmål.²⁶ Hvis det blir mer utbredt med private søksmål og det samtidig ikke gis lempning for erstatning, er det grunn til å frykte at lempningsinstituttet blir svekket. Da er det liten trøst i at det i dagens situasjon, med lite private søksmål, er relativt mange lempningssøknader.

Vi ser at det kan fremføres andre innvendinger mot en slik løsning. For det første kan det hevdes at kompensasjonsmulighetene reelt sett blir dårligere, fordi foretakets kunder (og for så vidt også andres kunder) får færre aktører å søke dekning hos, samtidig som kartellets totale overpris spres over et mindre antall aktører. I høringsrunden har en rekke instanser lagt stor vekt på at lempning for erstatning vil svekke kundenes mulighet for å søke erstatning.²⁷ Dette er imidlertid et svært partielt argument, som etter vår oppfatning er mer motivert ut fra tradisjon enn økonomisk realitet. Idéen med å gi lempning for erstatning er at flere karteller skal melde seg. Kunder vil i så fall for fremtiden slippe å betale overpris, og samtidig ha mulighet til å søke erstatning hos de andre kartelldeltakerne for overpris i fortid. Alternativet er at kartellsamarbeidet fortsetter, og kundene verken får lavere fremtidige priser eller kan søke om erstatning for overpris i foregående perioder.

For det andre kan det hevdes at lempning også for erstatning vil gjøre det tilnærmet risikofritt å opprette kartell. I så fall vil den foreslåtte ordningen oppmuntre til karteller snarere enn avskrekke karteller. Dette argumentet er fremmet av utvalgets flertall, og støttet av blant annet Konkurransetilsynet i deres høringsuttalelse. *Idéen* bak forslaget er likevel at redusert erstatning for den som innvilges lempning skal oppveies av økt erstatning fra andre kartelldeltakere, jf. den generelle solidaransvarsregelen i norsk rett. Slik sett vil forslaget gi en øket nedside for foretak som ikke søker om lempning (de risikerer å måtte dekke også den delen av overprisen som har tilfalt lempningssøkeren).

²⁶ Kommisjonen oppmuntrer rutinemessig kunder til å søke erstatning i kjølvannet av kartellsaker den avdekker, og har også opprettet en egen nettside med informasjon om privat håndhevelse: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/index.html>. For Norges del kan det nevnes at det er anlagt søksmål mot Posten etter at EFTAs overvåkningsorgan i 2010 bøtela foretaket for ulovlige og utestengende eksklusivavtaler i forbindelse med innføringen av Post-i-butikk. ESAs vedtak ble opprettholdt av EFTA-domstolen i dom av 18. april 2012 i sak E-15/10.

²⁷ Høringsuttalelsene er tilgjengelige på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/horinger/horingsdokumenter/2012/horing-effektiv-konkurranselov/horingsuttalelser.html?id=673270>. Forbrukerrådet skriver f.eks. at: «Hensynet til tredjemanns krav på erstatning må veie langt tyngre enn potensielle forbedringer i muligheten for å avdekke flere brudd på konkurranseloven.» (side 6 i høringsuttalelsen)

For det tredje kan det hevdes at en skjerming av lempningsøker kan føre til en urettferdig fordeling av ansvaret mellom kartelldeltakerne, så lenge det ikke kan kreves dekning i regressomgangen. Når en kartelldeltaker kan gå tilnærmet helt fri, vil det stride mot den allmenne rettsfølelsen, som påpekt av flere i høringsrunden. Vi har i utgangspunktet forståelse for et slikt synspunkt. Men nøyaktig samme argument kan anføres mot lempningsordningen som sådan. Det er således et paradoks hvis man avviser argumentet mht. etablering av en lempningsordning, men aksepterer det for å begrense rekkevidden av ordningen. For vår del er det vanskelig å se at det å «slippe» erstatningsansvar står i en annen stilling enn å «slippe» et overtredelsesgebyr.

For det fjerde kan det være problematisk dersom den økte utgiften til de andre kartelldeltakerne bidrar til at det blir færre aktører i næringen ved at en eller flere bedrifter forlater markedet. Her kan det pekes på to mulige problemer.

For det første kan den økte utgiften medføre at selskapet går konkurs. Det vil i så fall skje som følge av den samlede summen av boten og erstatningen som må betales ut. I henhold til Kommissjonens retningslinjer skal botens størrelse kunne bli lavere dersom selskapet har problemer med å betale.²⁸ Enkelte har hevdet at dette gir en åpning som fører til et spill mellom myndigheter og bedrifter som fører til for lave bøter, og lavere enn det som selskapet strengt tatt er i stand til å betale.²⁹ Uansett er det imidlertid mekanismer på plass som vil bidra til å hindre en eventuell konkurs.

Et erstatningsansvar for kartellovertredelser vil i alminnelighet være tilpasset bedriftens evne til å betale. Hvis det er slik at prispåslaget har vært stort, taler det for at bedriften kan få et stort erstatningsansvar. Men nettopp i de tilfellene vil en forvente at selskapet har økt sin verdi, såfremt ikke alt er utbetalt i utbytte. Derimot vil bedrifter som ikke har tjent stort på kartellvirksomheten og ventelig ikke vært i stand til å bygge opp verdier, bli krevd for et relativt lavt erstatningsbeløp. Når foretaket som innvilges hel lempning går fri, og kravet spres på de øvrige, vil denne mekanismen forstyrres.

En bør imidlertid være forsiktig med å se på en opprettholdelse av antallet bedrifter som et mål i seg selv. Det kan tenkes at kartellsammenbruddet bør føre til at noen bedrifter forlater markedet, og at det faktisk er gunstig for

samfunnet.³⁰ Hvis konkurransen blir hardere som følge av kartellsammenbrudd, kan det tenkes at bedrifter som er lite effektive (har høye kostnader) blir tvunget til å trekke seg ut. Det kan vanskelig sees på som et problem. Tvert i mot, det er en fordel for samfunnet om en ineffektiv bedrift som overlever ene og alene fordi kartellet lykkes i å holde høye priser, blir tvunget til å forlate markedet. Slik sett blir det færre bedrifter og samtidig mulighet for tøffere konkurranse blant de gjenværende effektive bedriftene.

Solidaransvaret vil også innebære at den eventuelle økte erstatningsutgiften en bedrift får som følge av dette, vil avhenge av hvor mange bedrifter det er i næringen. Hvis det er mange bedrifter i næringen vil det være en begrenset økning i utgift, da den enkelte bedrift ventelig kun dekker $1/(N-1)$ av solidaransvaret. I en næring med mange bedrifter kan konkurransen bli relativt hard uten kartell. Det betyr at i de tilfeller der konkurransen som utløses blir relativt hard, er det begrenset ekstra byrde som pålegges det enkelte selskap. Tilsvarende vil det i en næring med et fåtall bedrifter, hvor en forventer større fortjeneste uten kartell og dermed større potensial for å ikke gå konkurs, være slik at en bedrift som må ta solidaransvaret blir pålagt en større byrde.

For det andre kan den økte utgiften som påføres de som må betale bot og erstatning føre til at den som innvilges lempning har større mulighet for å lykkes med en predasjonsadferd. Det skal mindre til før rivalene blir tvunget til å forlate markedet. Dette er en mulighet, særlig i de tilfeller der en stor aktør er den som søker om lempning, og nevnt av utvalgets flertall som en svakhet ved den foreslåtte ordningen. Som forklart over vil imidlertid den faktiske erstatningen slik systemet er, være slik at den blir minst i de tilfeller der det er størst fare for at en bedrift vil forlate markedet. Dette vil i seg selv være et moment som demper muligheten for den type adferd lykkes for den som er innvilget lempning. Videre vil det finnes et forbud mot misbruk av en dominerende stilling, som vil gjelde fullt ut i de tilfeller den som er innvilget lempning er dominerende og misbruker sin dominans på en slik måte som beskrevet over.

Det er velkjent at karteller typisk har mulighet for å bli dannet dersom det er en viss grad av symmetri mellom bedriftene. Grunnen er at den lille bedriften, definert som en med en lav markedsandel, vil ha liten interesse av å inngå en avtale om markedsdeling med den store bedriften. Den

²⁸ Se for eksempel beskrivelsen i Wils (2006). USA har også lignende regler.

²⁹ Se Stephan (2006).

³⁰ Dette er nærmere drøftet i Langus og Motta (2006).

vil heller ha interesse av å vokse, og det er vanskelig å tenke seg at det er mulig dersom de to bedriftene inngår i et kartell. Dette antyder at de tilfellene med svært stor asymmetri mellom bedrifter er tilfeller der en ikke har grunn til å tro at det er mulighet for kartell. I så fall reduserer det faren for kartell etterfulgt av predasjon fra en dominerende aktør i et marked mot en liten aktør, da det rett og slett ofte ikke er noe mulighet for kartell i den type næring.³¹

Alt i alt finner vi at lempning for erstatning vil være et gunstig kartellpolitisk virkemiddel. Det bidrar til både å avskrekke og avdekke karteller, samtidig som kundene sikres fortsatt erstatning for sine tap. På denne bakgrunn har vi foreslått at det inntas i lovteksten at «foretak som er innvilget hel lempning, er ikke forpliktet til å tilbakebetale overpris eller betale annen erstatning grunnet på den overtredelsen det er innvilget lempning for.»

REFERANSER

Antitrust Modernization Commission (2007): Report and Recommendations, April 2007, Washington D.C. Se http://govinfo.library.unt.edu/amc/report_recommendation/toc.htm

Besanko, D. og D. Spulber (1993): «Contested mergers and equilibrium antitrust policy», *Journal of Law, Economics and Organization*, 9, 1–29.

Carlton, D. W. (2007), «Does Antitrust Need to be Modernized?», *Journal of Economic Perspectives*, 21, 155–176.

Canenbley, D. C og T. W. Steinworth (2011): «Effective Enforcement of Competition Law: Is There a Solution to the Conflict Between Leniency Programmes and Private Damages Actions?», *Journal of Competition Law & Practice*, 2, 315–326.

Cauffman, C. (2011): «The Interaction of Leniency Programmes and Actions for damages», *The Competition Law Review*, Vol. 7/2011, s. 181–220.

Ekeberg, L. (2009): «Kontroll med foretakssammenslutninger», kapittel 3 i Konkurransen i Norge, Konkurransetilsynet.

Ekeberg, L., J. Skaar og L. Sørgard (2004): «Formålsbestemmelsen i konkurranseloven», Konkurransetilsynets jubileumstidsskrift, s. 71–78.

Farrell, J. og M. Katz (2006): «The economics of welfare standards in antitrust», *Competition Policy International*, 2(2), høst 2006.

Fridolfsson, S.-O. (2007): «A Consumer Surplus Defense in Merger Control.» i V. Ghosal og J. Stennek (red.), *The Political Economy of Antitrust (Contributions to Economic Analysis, vol. 282)*, Elsevier.

Heyer, K. (2006): «Welfare Standards and Merger Analysis: Why Not the Best?», *Competition Policy International*, 2, 29–54.

Konkurransetilsynet (2012): «Høringsuttalelse til NOU 2012:7», brev av 16.05.2012, uttalelsen er tilgjengelig på <http://www.kt.no>

Langus, G. og M. Motta (2006): «On the Effect of EU Cartel Investigations and Fines On the Infringing Firms Market Value», European University Institute.

Lindsay, A. (2006): *The EC Merger Regulation: Substantive Issues*, 2. Utgave, Sweet&Maxwell.

Lyons, B. (2002): «Could politicians be more right than economists? A theory of merger standards», CCR working paper 02–1.

Meyer, C. B., 1996, «The Process of Organisational Integration in Mergers and Acquisitions», avhandling for graden dr.oecon, Norges Handelshøyskole, Bergen.

Meyer, C. B. og L. B. Lien, 1998, «Verdiskapning og ødeleggelse», kapittel 8 i K. Boye og C. B. Meyer (red.), *Fusjoner og oppkjøp*, Cappelen Akademisk Forlag, 194–208.

Motchenkova, E. og D. Leliefeld (2010): «Adverse effects of corporate leniency programs in view of industry asymmetry», *Journal of Applied Economic Sciences*, 12, 115–129.

Mueller, D. S. (2012): *Mergers and the market for corporate control*, kap. 15 i D. S. Mueller (red.): *The Oxford Handbook of Capitalism*, Oxford University Press.

³¹ *Kombinasjonen av et lempningsprogram og predasjon er drøftet i Motchenkova og Leliefeld (2010).*

Neven, D. og L.-H. Röller (2005): «Consumer surplus versus welfare standard in a political economy model of merger control», *International Journal of Industrial Organization*, 23, 829–48.

Pittman, R. (2007): «Consumer surplus as the appropriate standard for antitrust enforcement», *Competition Policy International*, 3, fall 2007.

Renckens, A. (2007): «Welfare standards, substantive tests, and efficiency considerations in merger policy: Defining the efficiency defence», *Journal of Competition Law & Economics*, 3, 149–179.

Renda, A. m. fl. (2007): «Making antitrust damages actions more effective in the EU: welfare impact and potential scenarios», Rapport til EU-kommisjonen, 21. desember 2007, kapittel 6.

Stephan, A. (2006): «The bankruptcy wildcard in cartel cases», *Journal of Business Law*, 511–534.

Sørgard, L. (2009): «Fusjonskontroll», kapittel i A. E. Nordbø og N.-O. Widme (red.): *Konkurranseloven fem år - erfaringer og reformbehov*, Næringslivets Hovedorganisasjon, Oslo.

Williamson, O. (1968): «Economies as an antitrust defence: The welfare tradeoffs», *American Economic Review*, 58, 18–36.

Wils, W. (2006): «Optimal antitrust fines», *World Competition*, 29, 183–208.

SAMFUNNSØKONOMENE

Hold av datoene!

Forsker møtet 2013 arrangeres på Universitetet i Stavanger,
7. – 8. januar.

Valutaseminaret 2013 arrangeres på Soria Moria Hotell og Konferansesenter,
7. – 8. februar.

Flere detaljer publiseres etter hvert på www.samfunnsokonomene.no.

Hilsen
Samfunnsøkonomene

Utkommet i serien Samfunnsøkonomisk Analyse og Debatt 2012

- 01/12** Februar, Nils-Henrik M. von der Fehr, Tommy Staahl Gabrielsen og Lars Sørgard, "Lovforslag rammer kundene", *Dagens Næringsliv*, 3.2.2012.
- 02/12** Februar, Ola H. Grytten, «Kristianiakrakket», *Bergens Tidende*, 15.1.2012.
- 03/12** Februar, Nils-Henrik M. von der Fehr, Tommy Staahl Gabrielsen og Lars Sørgard, «Ensidig utvalg», *Dagens Næringsliv*, 16.2.2012.
- 04/12** Mars, Ola H. Grytten, «Var det riktig å sette ned renten?», *Velsignet Helg*, 24.3.2012.
- 05/12** Mars, Bjørn Basberg, «Det økonomiske polkappløpet», *Aftenposten*, 17.12.2011.
- 06/12** Mars, Ola H. Grytten, «Kan fortsatt lære av Hauge», *Bergens Tidende*, 26.2.2012.
- 07/12** April, Øystein Foros og Hans Jarle Kind, «Obligatoriske fastpriser», *Aftenposten*, 20.3.2012.
- 08/12** April, Hans Jarle Kind og Jarle Møen, «Bordet fanger», *Dagens Næringsliv*, 3.4.2012.
- 09/12** April, Tommy Staahl Gabrielsen og Lars Sørgard, «Ikke grunnlag for boklov», *Aftenposten*, 16.4.2012.
- 10/12** April, Edzer Pebesma, Daniel Nüst og Roger Bivand, «Polarimetric Synthetic Aperture Radar Utilized to track oil spills», *EOS, Transactions, American Geophysical Union*, Vol. 93, No. 16, 17. April 2012.
- 11/12** April, Øystein Foros og Hans Jarle Kind, "Fastprissystem betyr ikke høyere bokpriser», *Dagens Næringsliv*, 17.4.2012.
- 12/12** Mai, Øystein Foros og Hans Jarle Kind, «Den siste Sovjetstat», *Dagens Næringsliv*, 18.5.2012.
- 13/12** Mai, Ola H. Grytten, «Vil euroen opphøre i Hellas?», *Velsignet Helg*, 26.5.2012.
- 14/12** Mai, Hans Jarle Kind og Jarle Møen, «Er norsk presse dårlige lobbyister?», *Aftenposten*, 31.5.2012.
- 15/12** Juni, Thore Johnsen, Øistein Medlien og Øystein Thøgersen, «Dårlig regelverk – dårlig forvaltning», *Dagens Næringsliv*, 19.6.2012.
- 16/12** August, Ola H. Grytten, «Historisk høye rentedifferanser», *Bergens Tidende*, 5.8.2012.
- 17/12** September, Ingvild Almås, Kjell G. Salvanes og Erik Ø. Sørensen, «Et valg i blinde? Norske ungdommers kjennskap til ulikheter i arbeidsmarkedet før de gjør sine utdanningsvalg», *Magma*, 0512.

- 18/12**, September, Erik Ø. Sørensen, «Lærer økonomer av sine feil?», *Bergens Tidende*, 30.7.2012
- 19/12** September, Gernot Doppelhofer, «Finanskriser – hva vet vi?», *Magma*, 0612, s. 22-31.
- 20/12** September, Ola H. Grytten, «Pengegaloppen startet på Møhlenpris», *Bergens Tidende*, 16.9.2012.
- 21/12** Oktober, Gernot Doppelhofer, «Den tapre skredderen», *Bergens Tidende*, 3.10.2012.
- 22/12** Oktober, Erling Hjelmeng og Lars Sjørgard, «En mer effektiv konkurranselov», *Samfunnsøkonomen*, 7/2012.